

De Laelii Ciceroniani codice Didotiano

narratio Theodori Mommseni.

Firminus Didot Parisinus, qui cum aliis nominibus egregie de artibus liberalibus meruit tum parata sibi bibliotheca non minus splendida quam utili, inter alios quos inde protulit codicem mihi exhibuit, quem ex subnotatione saec. XV scripta (*'iste liber est ecclie Constan'*) apparuit olim fuisse Constantiae itaque descendere omnino ex ditissimo librorum thesauro Scotorum ordinis S. Benedicti qui Sangallense et Augiense aliaque per Alamanniam monasteria a saeculo inde VII fundaverunt. Codex de quo agimus membranaceus est formae quartanae, quaternionum opinor sex, quorum tamen numerus non notatus est nisi f. 29 in extremo quarto ($ml \equiv \bar{q} \equiv ml$), foliorum vero 43; scilicet primi quaternionis primum folium, item extremi folia aliquot perierunt, praeterea ex quarto quaternione desiderantur folia secundum (inter f. 24 et 25) et septimum (inter f. 28. 29). Scriptus est liber saeculo decimo vel fortasse exeunte nono. Continentur eo f. 1—32 r. Ciceronis Laelius inscriptione antiqua nulla, subscriptione hac: *explicit liber tullii* et f. 32 v.—43 r. *'sententiae Senecae philosophi'*. In eadem pagina extrema manu eadem, sed postea ut videtur adiecta leguntur haec:

‘Incipiunt versi

O mortalis homo mortis reminiscere casus

Nil pecude distas tantum si prospere (*sic*) captas’.

Versa item scripta est versibus sententiisve, sed ita detrita ut nisi remedio aliquo adhibito legi nequeat. Sententias Senecae quae dicuntur descripsi; dispositae sunt secundum primas lit-

teras et re ipsa bipertitae, nam prior pars ad f. 38 v.: *nondum felix es si nondum te turba deridet* (v. 531 Ribb.) pertinet ad corpus sententiarum hodie notum sub nomine Syri, posterior, quae incipit sic: *Nam etsi nullos inimicos tibi faciat iniuria, multos tamen facit invidia* constat sententiis pedestri oratione conceptis iisque vulgaribus et magna ex parte argumenti Christiani, quibus librarius aliquis corpus illud quod imperfectum accepit videtur explevisse. Sententias illas mea causa examinavit Hauptius neque quidquam in iis contineri docuit, quod ad corpus quod habemus vel augendum vel emendandum magnopere pertineret; itaque missas feci. Contra in Laelio libros quos praeterea accurate novimus vincit opinor omnes Parisinus cum aetate (nam inter eos quibus usus est in nova editione Halmius unus Gudianus ad saec. X ascendit) tum bonitate, id quod vel unus locus 615, 4 extra dubium ponit. Nam cum ibi sit in codicibus DE G *sed nec comparantur cato in (catoni DE)*, in codd. BSV *sed hi quidem nec catoni comparantur*, veram neque interpolatam lectionem *sed hi in pueris*, *Cato in* dudum protulit Carolus Langius ex Iacobi Susii libro, ad quam iam lectio libri Parisini *sed hi iniueris cato in* tam prope accedit, ut hunc librum aut gemellum esse Susiani necesse sit aut eum ipsum. Item 622, 18 quod hodie legitur ex coniectura Turnebi *vel uxoriae condicionis* id ipsum fere, scilicet *vel luxoriae*, legitur in codice hoc, cum in reliquis sit *vel luxuriae*. Haud scio au etiam comma quod est 627, 23 *spenni . . . 24 novis* male adiunctum praecedentibus nec fortasse satis aptum delendum sit, cum desit in solo libro Parisino. Idem confirmant reliquae lectiones pauca quidem offerentes aliunde plane ignota et nova, sed omnes ita comparatae, ut Parisinum librum quamquam non exemptum mendis sibi propriis, tamen in summa re reliquis omnibus praestare appareat. Proxime autem ad eum accedunt ex Halmianis Vindobonensis 3115 (D), qui nonnunquam vel in peculiaribus erroribus cum Parisino consentit, et Erfurtensis (E); paulo longius absunt reliqui Gudianus (G), Benedictoburanus (B), Salisburgensis (S), Vindobonensis 275 (V). Propter hanc libri praestantiam, cum

praesertim extet in bibliotheca privata, visum est hoc loco ad editionem Halmianam a. 1862 edere variam lectionem omnem, ut excepi ego, confirmavit quibusdam locis gener Didoti vetus mihi familiaris Noel des Vergers. De orthographicis autem posteriora hic summatim adnotabo.

Orthographia libri in universum proba est, cuius generis scripturas praeter eas, in quibus codex cum editione consentit (ut sunt *adulescens*, *intellegere*, *neglegere* aliaque complura) adnotabo paucas. Vocabula quae semiplena scribi solent vel adeo debent, ut praenomina, *cos.*, *pr.* (637, 25), *tr. pl.*, *rei p.*, *p. R.*, plerumque adsunt compendiata. Non semper sed saepissime reperitur *maxumus*, *proxumus*, *optumus*, *amicissimi* (614, 25), *lubido*, *existumare*; raro *i* simplex pro duplici (*socis* 616, 2; *rutili* 639, 8), unde etiam in vocativo saepe pro *i* legitur *ii*; semel *Pili* (620, 8), pro Philo; semper *benivolentia*, *validudo*, *repperire*, item *pernitiosus* (634, 17. 637, 33), quod notandum, cum *c* et *t* rarissime permutentur (adnotavi tantum *divicias* 618, 14; *inicio* 630, 20; *conditionis* 622, 18). In assimilatione admittenda vel rejicienda liber non sibi constat, ut tamen saepius praetereatur; adnotavi *inlustris*, *inpendere*, *improbis* (contra *implerisque* 616, 12), *conlegium*, *conlatus*, *conroboratus*, *adpetere*, *adgnosce*, *ecferre* (619, 27), *caeflorescere* (639, 2). Vbi fluctuat usus inter *c* et *qu*, plerumque illud scribitur, sed *loquutus* est 613, 32 corruptelaeque vocabuli *cum* interdum (615, 34. 617, 8. 619, 8) indigitant scripturam archetypi *quum* sive *quom*. In vocabulis syllabisve extremis permutantur *b* et *p* (*suptilius* 614, 15; *reabse* 623, 24), *d* et *t* (*ad* 623, 4; *quod* 619, 17. 18. 19. 629, 17; *capud* 625, 13. 629, 10; *inquid* 613, 16; *haut* 618, 13). Inter meros soloecismos longe frequentissimum est *ae* pro *e*, sic in adverbiiis *beatae*, *benivolae*, *caquae*, *maximae*, item in *quae-rella*, *caeperunt*, *caetcri*, *interpretari*, *laevitas*, *paenuria*, *praecari*, *practiosus*, *quaeant*, *quaeri*, *reprachendere*, *saeveritas*, adeoque in *benivolaentia* (619, 15) et in *consulaere* (626, 25); simile est *coeperit* (620, 11). Error contrarius *e* pro *ae* ut originis recentioris ita in hoc codice longe rarius est neque adno-

tavi commissum nisi sexies *cause, humane, nature, vestre, Graecia, merere* (616, 22). Praeterea haec adnotavi: *hemiciclio, archita — filo* pro Philo (631, 12) — *aceruius* (628, 10) — *contempnunt* (635, 9) — *hutilitas* (636, 1); *ospitis* (619, 27); *pyrro* (621, 3) — *magestas* (637, 17) — *suppellex* (627, 27); *inbecilus* (619, 12), *oportunis* (618, 32) — *coniunta* (616, 31) — *dilictis* (627, 3) — *poene* pro *paene* (634, 5). Haec etsi plena esse non spondeo, tamen sufficient ad indolem codicis orthographicam recte repraesentandam. Denique observandum est interlocutorum nomina ubi adsunt (nam desiderantur 614, 3. 23. 29. 617, 5. 10. 620, 6. 9. 10. 12. 622, 6) in margine scripta esse, primam autem paginam (ad p. 613, 8 *utcbare*) situ et usu ita detritam esse, ut aegre legatur. In edenda varia lectione libri Parisini (*P*) ubi visum est notitiae causa aut de ceterorum librorum omnium (*C*) aut de certorum quorundam lectione admonere, signa retinui Halmiana; nota *o* distinguit mendas quasdam inutiles libro Parisino proprias.

inscriptio nulla

613, 5 cum et ego	615, 20 factus consul est bis
19 cognatione <i>o</i>	26 iudicatum
21 ad te] a te <i>o</i>	32 dictum <i>o</i>
30 ad senem senex <i>P(D?)</i>	34 cum] quam
<i>soli recte</i>	616, 1 reductus ad uesperum
614, 2 te ipse <i>PDE</i>	5 his qui haec nuper
3 laelii <i>o</i>	13 hisque
7 quia] qui <i>o</i>	14 optimoque et iustissimoque quique
13 sicut] sicut ut <i>o</i>	15 quique idem
14 in reliqua graecia <i>PD</i>	17 adesset
appellatur <i>o</i>	19 per <i>om.</i>
16 eum quidem etiam <i>PDE</i>	23 sin autem aut illa ue-
23 laelii multum	<i>o</i>
27 causae <i>PC</i>	rior aut idem
615, 4 gaium <i>PC</i> . Galum, non	29 fuerat] furatae <i>o</i>
Gallum <i>scribendum esse</i>	34 sapientiae] sapientiam
<i>docui Mus. Rhen. nov.</i>	617, 8 cum ex t. q.] quam ex
16, 355	te quaeritur
5 in pueris] iniueris <i>P</i> so-	10 mihi uero erit gratum
lus fere recte, <i>vide supra</i>	atque
8 uestrum <i>om. PD</i>	15 his
17 minimi	

- 617, 27 m. curium t. corun-
nium
32 aequalitas *PC*
33 sitque *PC*
33 ut hi
35 quia sequantur *P so-*
lus recte
- 618, 9 ex infirmitas otietate *O*
11 duo
14 quicquam] nihil *PE*
homini sit *PDE*
16 superior *O*
21 nostrae *om.*
22 magnificentiam etiam
uirosque
23 gaios *PC*; cf. 615, 4
28 quis] qui
33 ut colere honores lau-
dare
- 619, 3 aiut (*sic*) locis pluribus
8 quamque *O*
13 dictum *O*
16 nec agri
18 ex dissensionibus id et
excordis
22 esse *om.*
28 noui *O*
28 uter orestes esse dice-
ret *om. mediis*
- 620, 1 si quae
2 his
6 dicere *O*
7 repliblica *O*
17 recipendisque m. quo
quis minus
21 est] et *O*
22 his
23 fictum] f. est
24 quae propter
32 nati *O*
33 aliquid *O*
35 adliceat *O*
36 quos *om. O*
37 m. curi
- 621, 2 qui p. cassium *PC*
11 adiuncta *O*
12 amoris] moris *O*
16 uoluntur *O*
18 sibi plurimum
20 excellitur *O*
23 habeat *O*
24 beniuolentiam *O*
28 libertatem *O*
30 ab his *PC*
36 se et proprius (*sic ut*
err. typ. edidit Halm.)
37 sintque *PC*
- 622, 1 sit honesta certatio
2 ab] ad *O*
3 amicitias congl.
10 scipione *O*
11 amicitia u. a. e. uitae
diem permare (*sic*)
13 sentirentur
cen
14 ingrauestes
16 ponerentur
18 uel luxoriae *P solus et*
fere recte
21 amicis *PD*
27 his
30 odia etiam
32 disceret *O*
33 quatenus cum *ed.*
- 623, 1 becillinum. Cassii cog-
nomen praeter hunc lo-
cum non invenitur nisi
apud Dionysium 5, 49,
ubi quod in codd. prodit-
um est OYCKEΛINOC,
probabiliter OYEKEΛI-
NOC interpretabimur;
apud Chronographum
a. 354, apud quem est
Vigellinus sive Bigelli-
nus et in fastis Idatia-
nis Sicutisque, ubi in
melioribus exemplis est

- Vitellinus, *in deteriori-*
bus quibusdam Viscelli-
nus similesve corrupte-
lae. Vide C. I. L. I. 623, 12 *c. gracci autem t. q.*
p. 486. 488 ad. a. 252.
261. 266. 268. Quare Vis-
cellini nomen omnino ab-
iciendum restituendum-
que Vecellini.
623, 2 *Sp. Maelium] ammelium.*
Scribe Maelium sine
praeenomine.
3 *tiberium quidem grac-*
cum
4 *bissius PC*
5 *cum] quam O*
laenate PC
8 *etiamni si (om. inquam)*
9 *numquam inquit P so-*
lus, recte opinor, nisi
praestat et inquam et
inquit delere
14 *prosolvit O*
18 *ab iis*
19 *simus si PE*
de his
20 *videmus a. d. q. memo-*
ria recte
23 *videmus aemilium lus-*
cino P solus recte
25 *cum his*
marcum curium ti. co-
runcanium
26 *suspicare O*
29 *imperaturum O*
624, 1 *ut] aut O*
6 *aliquantum PB*
8 *populus Romanus] p.*
9 *in P. Scipione P. solus*
recte
11 *quocumque modo potui-*
mus] quoque modo po-
tuimus P, quoque quem
modo posuimus C. Ex-
ciderat ex archetypo cum,
unde interpolaverunt li-
bri praeter P omnes
expetem
13 *proclivis P recte*
14 *gabiani O*
624, 20 *in magna aliqua rep̄*
peccantibus
22 *his . . . his*
30 *uincanda O*
33 *quales*
sit om. PE recte
625, 4 *uerum dare gaudea-*
mus PC
6 *aperta*
pereatur O
9 *argutiis] sic PG*
ne om.
16 *adiuuentique O*
20 *hii qui putetur*
21 *ii om.*
31 *dolore contrarius*
32 *in sapientem] insipien-*
tem
626, 4 *diffundantur et i. con-*
trahantur PC
6 *molestia O*
8 *si quasi significatio*
10 *contigit*
12 *animo autem] animante*
PD soli O
17 *et tam trahat PC*
26 *utilitatum P (um in li-*
tura)
31 *hi*
33 *haud] aut*
627, 1 *militiae] amicitiae O*
2 *secuta PDE*
8 *nimirum in qua PC*
11 *aut] at O*
14 *cum exultantem*
15 *neutri*

- 627, 21 hoc
 23 sperni novis *om.*
P, recte fortasse
 25 pecuniam *O*
 28 parant cui parent
 laborantur
 quique qui vicit
 628, 1 autem sunt
 2 deligendi
 3 una *O*
 8 sic *om.* (*videtur delendum sit*)
 9 nostra *P solus*
 13 his
 17 vera amicitia
 18 restricte
 22 aut si spes *O*
 25 in *om.*
 27 dixero
 33 eius] ei
 35 rursum
 629, 4 deligendo
 5 inimicitiarum] in amicitiarum
 9 sunt *O*
 10 aut fama] ut fama
 sit] est
 14 adsentando collegeretur
 potest uirtus
 18 posset *bis*
 19 eligendis negligendis
 20 amicitias *PO*
 25 aequis tempestatis sic
 amicitias
 28 sinuerunt
 34 sint *PV² Madvig, sunt C*
 obscuratu *O*
 630, 1 in his
 3 ut *om. O*
 5 discendant
 16 isdem
 23 occultare sententiam] occulta reserent. Iam *O*
- 631, 4 quin etiam in] qui in
 mentione *O*
 5 qui non] quin *PDE*
 7 in his
 8 cum] quin
 12 rutilio
 15 per se posse esse
 17 sint
 17 inbecilliore *PG¹*
 23 duxerint recte
 27 hi
 coniunctionisque
 30 quaerunt
 exprobant
 33 exprobantium
 632, 1 ut hi
 2 se *om. PC*
 4 ferre contigit nisi is
 9 rutilium
 13 et *om. PE*
 17 modo est aliter (*fort. modo aestimandi; aliter*)
 22 quadam
 632, 23 magnas 633, 15
 etiam in *desunt exciso folio inter 24 et 25*
 633, 17 ferenda
 29 et qualis] est qualis
 30 ipse
 34 se ipsae diligant
 634, 4 fit] sit
 diligit... anquirat
 7 habere talem amicum
 9 his desiderat
 12 his q. caeteris
 17 his
 19 lubidinem
 29 opera danda] operanda *O*
 31 iudicaris *PD*
 635, 11 et hii
 12 contulerint et hi
 13 hii
 14 tradiderint

- 635, 19 quem] que *o* *runt modo o, modo oa, ut*
 20 adquirat *pro uu scribitur modo*
 21 possit *PC* *u, modo ou.*
 22 usquam *o* 637, 27 si in] sim
 24 abundantia et copia *scaena] scamna*
 25 possit *30 pectus] peccatum o*
 32 tamquam] tamquod *34 is] si o*
 636, 1 subeunda] sublevanda 638, 9 adsentator]adsenator *o*
*PDEG*² *14 enim] enim et o*
 2 mouendi a. saepe sunt *17 litigare] litiga*
 13 adsententatio *20 coamicos*
 20 hii *21 elusseris] ut iusseris*
 636, 21 peccasse — 637, 16 de *22 stultissime*
 scipione *desunt exciso* *27 uirtus uirtus*
folio inter 28 et 29 *30 accepit*
 637, 21 coaptatio *PC*; *etiam in* *32 ductum PDE*
lege Iulia municipali 639, 12 peruenires *o*
 (C. I. L. I p. 121) *13 semperque aliqui an re-*
v. 86 est coaptato (cf. v. *quirendi*
106 coptato). Cum o *24 oblationis o*
geminatam antiqua lin- *33 adfert*
gua non admitteret, for- *subscriptum est: explicit liber*
tasse pro ea substitue- *tullii.*